

מסרים בבקבוק: רשמים מהביאנלה לאמנות באיסטנבול

את ימי הפתיחה של הביאנלה ה-14 לאמנות באיסטנבול רדפה רוחו של ילד, איילן כורדי בן השלוש, שטבע למוות במסע המילוט מסוריה. מיכל ב. רון על הביאנלה באיסטנבול.

ביקורת מאת מיכל ב. רון ספטמבר 27, 2015

את ימי הפתיחה של "מי מלח: תיאוריה של צורות מחשבה", הביאנלה ה-14 לאמנות באיסטנבול, בניצוחה של האוצרת קרולין כריסטוב-בקרטיב (Bakargiev-Christov), רדפה רוחו של ילד, איילן כורדי בן השלוש, שטבע למוות במסע המילוט מסוריה. באותו השבוע הופץ בתקשורת התצלום המחריד של גופתו שנפלטה אל חופי תורכיה. מי מלח טורפים סירות פליטים. מי מלח, נושא הביאנלה, נושאים רוחות מרובות שקולן משבש כל תיאוריה, צורה או מחשבה סדורה. חלק מעבודות האמנות המוצגות בביאנלה מבקשות לגשת לרוחות ששוכנות בתוך תיאוריות וצורות מחשבה מדעיות, פוליטיות, פסיכואנליטיות ותיאוסופיות. האחרונות מופיעות בספר צורות-מחשבה (1905-1901) מאת אנני בזאנט (Besant) וצ'ו. ו. לידביטר (Leadbeater), שהעניק לביאנלה את כותרתה ואת הדימוי שמלווה את פירסומיה, אחת מ"צורות המחשבה" מתוך איוריה של בזאנט. כריסטוב-בקרטיב מזמינה קולות אחרים לדבר, ובזאת מגולמת חיוניותה של ההצעה שהיא "משרטטת" בביאנלה¹. במצב החירום שבו אנחנו חיים, ההקשבה מחדש לרוחות, שעלולה להיתפש כאיזוטרית, מתגלה כחיונית.

הביאנלה פזורה ברחבי איסטנבול: ממרכז העיר שבאירופה היא נפרשת לאסיה ולאיי הנסיכים שבים המרמרה, ומגיעה עד למוצאם של מיצרי הבוספורוס בצפון. היא מתרחשת באתרים כמו מוזיאונים ובתי ספר, בתי מלון מפוארים ומבנים מטים לנפול. בהשפעת משבר הפליטים הנוכחי, הביקור באחרונים הופך לטעון במיוחד. במעברים בין אתר לאתר, שמתרחשים בעיקר במעבורות השטות על פני המים, עולות שאלות על גורלות אנשים שהופכים בעל כורחם לנוודים, הנעים בחיפוש אחר מקום מבטחים וקורת גג. כמה נבדלים מהם אנשי האמנות, המתניידים בין מלונות ומאכלסים מבנים נטושים בעבודות וידאו או מיצב. "לא קיים מסמך של התרבות שאינו, בו-בזמן, מסמך של ברבריות", כתב ולטר בנימין ב"תזות על מושג ההיסטוריה" (1940), בימים בהם נגזר גורלו להיות לפליט². הודות לקשב שהביאנלה מאפשרת לקולות שנבדלים מההיסטוריה המוכרזת בתרועות המנצחים, היא מצליחה לגלם הצעה לתרבות ולא רק ברבריות לשמה. יש ללמוד מ"מסורת הנדכאים", אמר בנימין, "ש'מצב החירום' שבו אנחנו חיים הוא הכלל." ³ נדמה שהביאנלה מחפשת מושג של היסטוריה שיתן לו מענה.

IKSV_14B_Sahirugureren_379.jpg

[1] וואליד ראאד, מכתב נוסף לקורא
2015, צילום Eren Ugur Sahir באדיבות IKS

הצעה אמנותית עלולה להפוך לברברית, כאשר היא דידקטית, אילוסטרטיבית, או מילולית גרידא. להבדיל, המהלכים האמנותיים החזקים בביאנלה הם דווקא פיקטיביים במופגן. המיצב מכתב נוסף לקורא (2015) של וואליד ראאד (Raad), למשל, פותח בבדיה הבאה: בשלהי שנת 1914 שר המלחמה הטורקי הורה לאחסן מאות מוטיבים מהעיר איזניק (İznic) שנחשבו בסכנת הכחדה ו/או כדי להגן עליהם מנזקים בשעת מלחמה. המוטיבים נארזו ונשמרו בכספות בנקים ברחבי איסטנבול, אך בדיעבד הסתבר שהם חמקו החוצה בזמן המלחמה. על פי הכתוב, אחרי המלחמה רבים מנציגי הממשלה האשימו את המוטיבים בבגידה ובחתרנות וביקשו להעמידם למשפט צבאי, ורק מעטים הבינו שלמעשה הם עזבו את מקלטיהם בחיפוש אחר צבעי הכחול, הירוק והאדום אשר נטשו אותם. המיצב נמצא בכספת במרתפו של בניין שנבנה במקור עבור בנק, אותה ראאד מילא בארגזים ריקים, שמדפנות כל אחד חתך מוטיב עיטורי אחר. המוטיבים המדוברים ממלאים את הכספת בהיעדרם, כבהיפוך לרעיון המסר בבקבוק: במקום שהמיכל ישא את המסר עבור קורא עתידי שסוף סוף ימצאו ויחלצו, המסר פרץ את גבולות המיכל והתפזר לכל הרוחות, בהשאירו אחריו חור. כאשר תיאודור ו. אדורנו טבע את מושג "המסר בבקבוק" בזמן גלותו בארה"ב, בשעה בה היה ברור שאין בנמצא נמען לכתביו הביקורתיים בגרמניה הנאצית, הוא תיאר שלא יימצא קורא למסריו. 4.אולם, במטאפורה שהציע לא העלה על הדעת את האפשרות שלא הקורא יתחמק מהמסר, כי אם המסר כבר חמק מהבקבוק שבידי הקורא המשתוקק. במיצב, הנוכחות בתור היעדר היא כתמונת תשליל של היעדרות אותה כופה הארכיב על המסמכים אותם הוא משמר, ולדברי ז'אק דרידה, בו-בזמן, גם גונז. 5.ז חגיגת כישלון הארכיון.

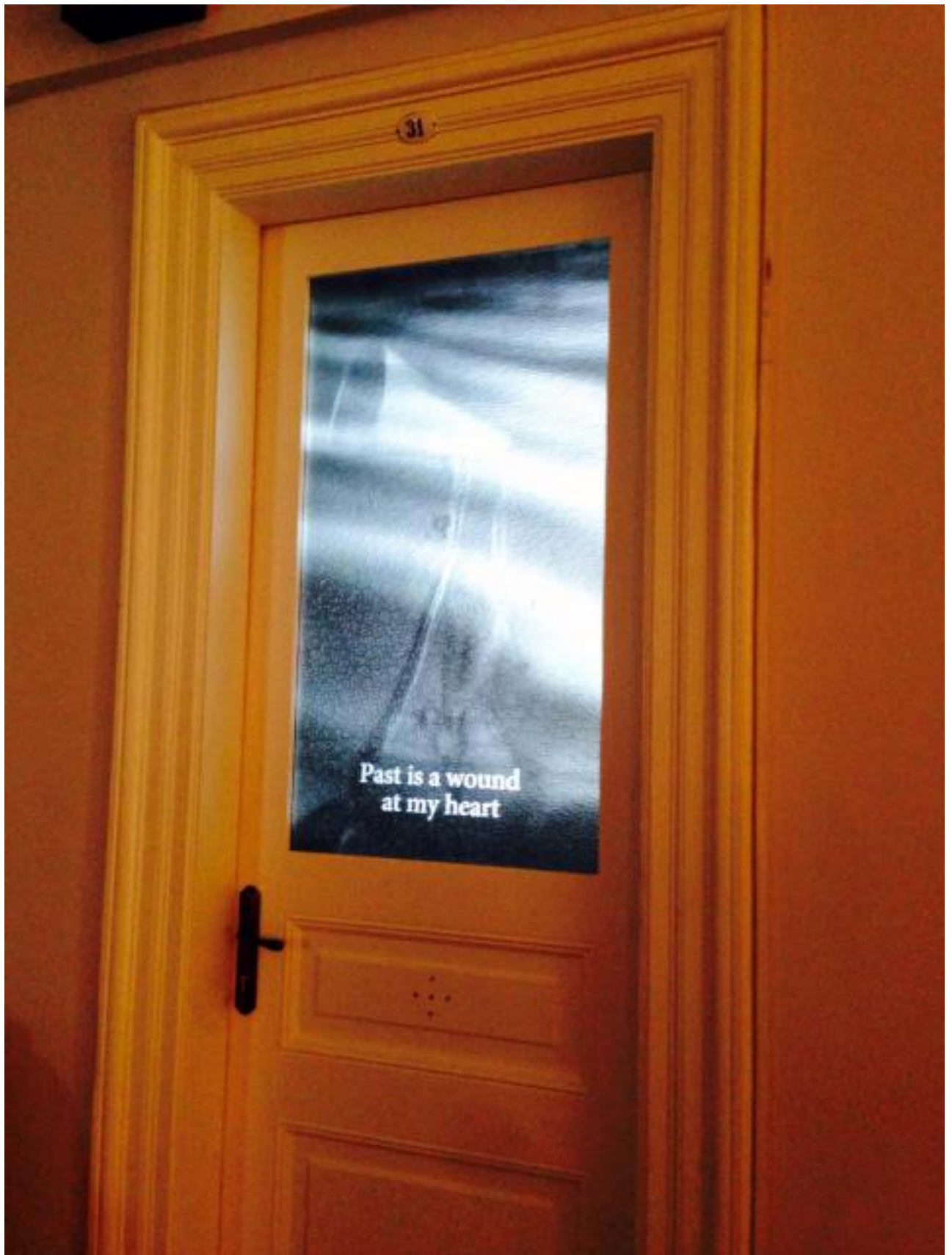
[2] [IKSV_14B_Sahirugureren_516.jpg](#)

[3] וואל שאווקי, קברט צלבנים, סודה של קרבלה
2015, צילום Eren Ugur Sahir באדיבות IKS

כישלון מרהיב נוסף מתחולל בסרטו של וואל שאווקי (Shawky) קברט צלבנים, הסוד של קרבלה (2015), המגולל את עלילות הצלבנים ויוסף טג'יר בן איוב, הוא צלאח א-דין, באמצעות בובות מריונטה מהפנטות עשויות זכוכית מוראנו המדובבות בפסקול סוחף בשפה הערבית. שליטים, מצביאים ואפיפיורים מוצגים כדמויות פנטסטיות וחייטיות, בעולם בו מסתובבים ספק דינוזאורים ספק כלבים, ובכמה סצנות מרשימות גם במת העולם מוצגת מסתובבת סביב צירה. הוידאו מוקרן בתוך חמאם בן המאה ה-15 בעיר העתיקה באלאט (Balat), שטיח גדול פרוס לפני המסך וכריות מזמינות את הצופים להתיישב לשיעור ההיסטוריה שנדמה כסיפורי אלף לילה ולילה. כשדמויות מהעבר חדלות להיות בשר ודם והופכות למיתיות, ההצעה לדמיין בתור מפלצות זכוכית מופלאות כאגדה נראית מדויקת. הן קשות ושבירות כמו ההיסטוריה שהן מגלמות, אותה יוכל מספר חדש לרמוס תחת רגליו בצעדת הנצחון הבאה.

[וויליאם קנטרידג', O מכונה סנטימנטלית \(2015\) \(צילום עופרי לפיד\) \[4\]](#)

[5]וויליאם קנטרידג', O מכונה סנטימנטלית
2015, צילום עופרי לפיד

וכנגד קמים המנוצחים שמתעקשים להכריז היסטוריה מהגלות, כבצעקה חסרת תוחלת במגאפון. כך מוצג המהפכן הקומוניסטי לאון טרוצקי בעבודת הוידאו O מכונה סנטימנטלית (2015) של ויליאם קנטרידג' (Kentridge) המוקרנת בחמישה ערוצים על דלתות חדרים במלון ספלנדיד פאלאס המפואר שבאי ביוקאדה (Büyükkada). טרוצקי, ששהה באי בין השנים 1929-1933 כגולה, ומזכירתו, האמונה על ההקלדה במכונת הכתיבה, נהיים בה למגאפונים. הוא מכתוב לה את רעיונותיו האוטופיים אודות האדם כמכונה, שהופכים למכתבי אהבה למהפכה שגירשה אותו אל הגלות. אל עבודתו של אדריאן וישאר רוחאס (Rojas Villar) היפה שבכל האמהות (2015) מגיעים דרך הריסות הבית בו שכן טרוצקי בשנתיים האחרונות לשהותו באי. הבית מוביל אל גן עצי פרי המדיפים ניחוח חריף. קול הגלים נשמע מהים, ושביל צר מוביל אליו מטה, עד שמתגלים פסלי חיות אדירות העומדות על בסיסים בתוך המים, פניהן אל החוף. הן עולות מהים כחיות כלאיים, כמו חמקו מתיבת נח: על גורילה מפוסלת בגימור לבן בוהק מולבש אריה מחומר חשוף, ולצידם פיל, ג'ירפות, היפופוטם, שור, זאבים, דוב, קרנף, ראם, גמל, ועוד, כולם נושאים על גופם הלבן חיות נוספות, אשר חומרים אורגאניים ומלאכותיים מוטבעים בגופן. עבודתו של פייר וויג (Huyghe) מישור של תהום (2015 והלאה) כבר מיועדת לשוכני הים בלבד. היא מתוארת כבמת בטון משוקעת בקרקעית הים, שקואורדינטות מיקומה המדויק ניתנות במדריך המצומצם המלווה את הביאנלה. כעת ניתן רק לדמיין תמונים רוקדים עליה בשמונה זרועותיהם.

[Adrián Villar-Rojas, The Most Beautiful of All Mothers, 2015 \(photo: \[6\] Michal B. Ron\)](#)

[7] אדריאן וישאר רוחאס, היפה מכל האמהות
2015, צילום מיכל ב. רון

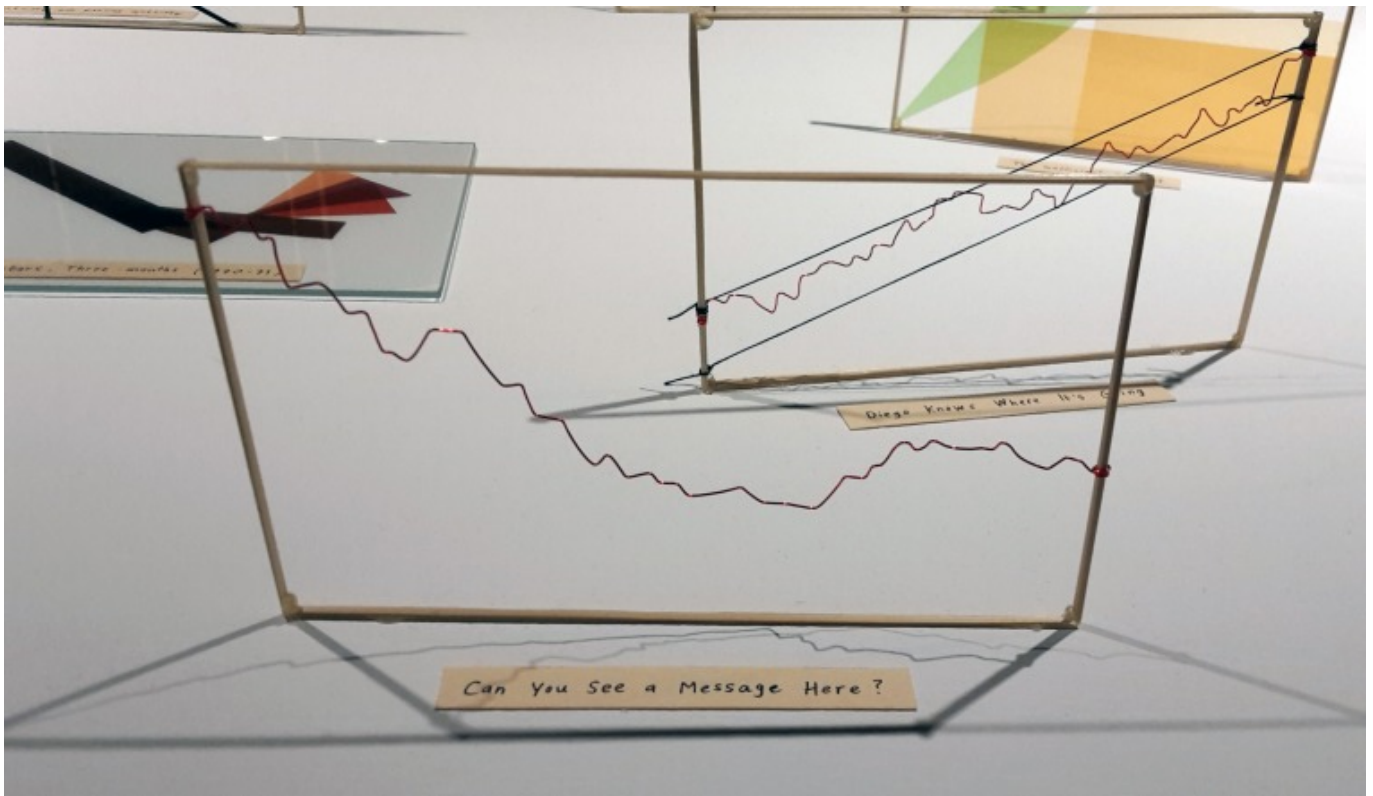
לבסוף תיבת נח עוגנת במוזיאון. באיסטנבול מודרן, המוזיאון לאמנות עכשווית, אצרה כריסטוב-בקרטיב תערוכה קבוצתית אשר חובקת אמנים עכשוויים כמו גם דמויות בנות המאה ה-19 וה-20, ומציגה עבודות חדשות לצד ישנות ואף כאלה שיוצרו מחדש לכבוד הביאנלה. התערוכה אוספת מסרים שעלולים היו להיעלם בנסיבות היסטוריות שונות של מבול, עליהן מעידות

הביוגרפיות של כמה מהאמנים המשתתפים: **6**
פאול גוירגוסיאן (Guiragossian, 1925-1993), למשל, נולד בירושלים להורים ארמנים, ניצולי רצח העם. מאז 1947 הוא חי ופעל בביירות, וצוריו מהשנים 1948-1991 מתארים דמויות אדם מופשטות ככתמי צבע אנכיים המקובצים יחדיו; ציורי אנשי היולגנו (Yolgnu), שנדמים כמופשטים, שמשו ככלי פוליטי במאבק על זכויותיהם כילידים באוסטרליה במשפטים שנמשכו עד שנת 2008; ופרלניסה זייד (Zeid, 1901-1991) היתה נסיכה עות'מנית וציירת מופשטת, מהנשים הראשונות שהורשו ללמוד באקדמיה לאמנות באיסטנבול. בהמשך מוצגת עבודתה החדשה של אסלי צ'בושולו (Çavuşoğlu) אדום/אדום (2015), בה היא מציירת את סיפורו של הצבע האדום בדיו כרמין מיוחד, שאותו יודעים רק הארמנים להפיק מהחרק קוכיניאל ארט במתכון שנשמר בסוד. בציוריה הגוון הארמני העמוק נעלם לטובת האדום הבהיר יותר של דגל תורכיה. אורהאן פאמוק (Pamuk, 1952) ידוע כזוכה פרס נובל לספרות. למוזיאון מגיעות דווקא מחברותיו המלאות בציורים. **7** המוזיאון הופך לתיבת נח עבור מסמכים בסכנת שיכחה.

את פני המבקרים במוזיאון מקבל שולחן ארוך מלא בתרשימים, גרפים ומודלים כלכליים עשויים קיסמי עץ, שקפים צבעוניים וחוסים דקים, עבודתם של ריצ'רד איבגי (Ibghi, 1964) ומרילו למנס (Lemmens, 1976) הנמשכת מאז 2013. ליד כל גרף מוצבת כתובית רשומה בעפרון המציינת באופן סתום מה הוא מתאר, "היחסים בין זמן והתפתחות", למשל, או פשוט "היוונים". המודלים העדינים הופכים תיאוריות המתארות בסמכותיות יחסי כוח ומנבאות בביטחון מגמות עתידיות לכלי משחק רעועים. הם מאפשרים להתבונן בהומור גם בכובד הראש המאפיין לעיתים את יחסה של האוצרת לתיאוריות ולתוצרי הלואי שלהן (או הרוחות המלוות אותן), כפי שמתגלה בחלק בתערוכה המכונה "התעלה", אותה היא רואה כבקבוק קליין **8** המתאר את הביאנלה, בדומה ל"מוח" שהציגה בדוקומנטה 13 בקאסל (2013). אך כאמור, לא רק "תיאוריה של צורות מחשבה" כי אם גם "מי מלח" נושאים את הביאנלה, בכותרת שמתפקדת כהצעה נוספת, לצד, ליד, מסביב לעבודות האמנות הרבות שנאספות לתוכה. כמו באותה דוקומנטה משמעותית, בה כריסטוב-בקרטיב ייצרה רגישויות גם לתודעות לא אנושיות כשל בעלי חיים ומינרלים, בביאנלה באיסטנבול נוצרת הקשבה למסרים מרובים בבקבוקים הנשלחים על פני הים. במצב החירום העכשווי, יש רק לקוות שתתאפשר רגישות דומה למסרים שנושאים בני אדם.

[8] [ריצ'רד איבגי ומרילו למנס, הנביאים, 2013 והלאה.](#)

[9] ריצ'רד איבגי ומרילו למנס, הנביאים
2013 והלאה

- 1. "משרטטת" ולא "אוצרת": לדברי כריסטוב-בקרגייב, למילה "לאצור" (Curating) מתלווה קונוטציה של כח ושל מילוי תפקיד בעולם האמנות, מהם היא מבקשת להתנער, ואילו המילה "לשרטט" (Drafting) חופשיה מהקונוטציות הללו. לכן היא בוחרת לכנות את פועלה בביאנלה כ"שרטוט". ראו למשל בראיון: [Nicola Trezzi, "Carolyn Christov-Bakargiev on the 14th Istanbul Biennial," Flash Art. 13 July 2015. Online.](#) [10]
- 2. ולטר בנימין, "תזות על מושג ההיסטוריה", הרהורים, מבחר כתבים, כרך ב', מתרגם דוד זינגר (תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1996), 313.
- 3. שם.
- 4. אדורנו מכנה את המוסיקה החדשה "מסר בבקבוק" בפילוסופיה של המוסיקה החדשה, למשל. W Theodor Adorno, "Philosophie der neuen Musik (1949)," in Gesammelte Schriften in zwanzig Bänden (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1975), 126.
- 5. ראו ז'אק דרידה, מחלת ארכיב, מתרגמת מיכל בן נפתלי (תל אביב: רסלינג, 2006).
- 6. המחשבה על תיבת נח והמבול מתקשרת למכתבה של חנה ארנדט לגרשום שולם: "הנה כי כן אנחנו יושבים, השורדים המעטים (ולמען האמת איננו אשמים שנותרנו בחיים, ולכן מותר לנו בהחלט - גם אם לא לשמוח בכך - לחיות מתוך דאגות), כמו נח בתיבה, בלי שהצלחנו להציל ולהביא אליה אפילו את הדברים הנחוצים ביותר; גרוע מזה, דומה שאנחנו, ה'נח'ים המעטים, נגועים בשלומיאליות כזאת, שאיננו יכולים אלא להשיט את התיבות שלנו כן שהן חולפות זו על פני זו אל המקום שלעולם לא ניפגש בו. ואף על פי שאני מתנגדת לכינוס כל ה'נח'ים בתיבה אחת - ולנוכח המספר המועט של אלה המבינים מה קורה, זאת היתה יכולה להיות, לרוע המזל, משימה קלה - הייתי שמחה לראות כמה ספינות קטנות נקשרות זו אל זו או לפחות שטות כן שאפשר יהיה לקרוא איש אל רעהו 'שלום', ו'מה נשמע'." מכתב 28, ארנדט אל שולם, 27 בנובמבר 1947. חנה ארנדט וגרשום שולם, ארנדט - שלום, חליפת מכתבים. מתרגם גדי גולדברג (תל אביב: הוצאת בבל, 2014), 112.
- 7. ההצגה של מחברות רישומים חוזרת בפרקטיקה של כריסטוב-בקרגייב, ומטשטשת את ההבחנה בין אמנות שמייצרים "לא אמנים", ו"לא אמנות" שמייצרים אמנים.
- 8. בבקבוק קליין הינו מודל מתמטי בארבעה מימדים לו אין חוץ ואין פנים.

http://tohumagazine.server288.com/he/article/%D7%9E%D7%A1%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%91%D7%91%D7%A7%D7%91%D7%95%D7%A7-%D7%A8%D7%A9%D7%9E%D7%99%D7%9D-%D7%9E%D7%94%D7%91%D7%99%D7%90%D7%A0%D7%9C%D7%94-%D7%9C%D7%90%D7%9E%D7%A0%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%90%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%A0%D7%91%D7%95%D7%9C

Links

- [1] http://tohumagazine.com/sites/default/files/IKSV_14B_Sahirugureren_379.jpg
- [2] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/iksv14bsahirugureren516jpg>
- [3] http://tohumagazine.com/sites/default/files/IKSV_14B_Sahirugureren_516.jpg
- [4] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%95%D7%95%D7%99%D7%9C%D7%99%D7%90%D7%9D-%D7%A7%D7%A0%D7%98%D7%A8%D7%99%D7%93%D7%92-o-%D7%9E%D7%9B%D7%95%D7%A0%D7%94-%D7%A1%D7%A0%D7%98%D7%99%D7%9E%D7%A0%D7%98%D7%9C%D7%99%D7%AA-2015-%D7%A6%D7%99%D7%9C%D7%95%D7%9D-%D7%A2%D7%95%D7%A4%D7%A8%D7%99-%D7%9C%D7%A4%D7%99%D7%93>
- [5] <http://tohumagazine.com/sites/default/files/IMG-20150915-WA0019%282%29.jpg>
- [6] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/adri%C3%A1n-villar-rojas-most-beautiful-all-mothers-2015-photo-michal-b-ron-0>
- [7] <http://tohumagazine.com/sites/default/files/Adrian-Villar-Rojas.jpg>
- [8] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%A8%D7%99%D7%A6%D7%A8%D7%93-%D7%90%D7%99%D7%91%D7%92%D7%99-%D7%95%D7%9E%D7%A8%D7%99%D7%9C%D7%95-%D7%9C%D7%9E%D7%A0%D7%A1-%D7%94%D7%A0%D7%91%D7%99%D7%90%D7%99%D7%9D-2013-%D7%95%D7%94%D7%9C%D7%90%D7%94>
- [9] http://tohumagazine.com/sites/default/files/20150905_123208.jpg
- [10] <http://www.flashartonline.com/2015/07/carolyn-christov-bakargiev-on-the-14th-istanbul-biennial/>